

1.6. Роль аграрно-правового регулювання в забезпеченні сталого розвитку сільських територій

В Україні розпочався перехід в нову епоху історії, і Український народ отримує унікальний шанс побудувати нову державу. Така державницько-правова теза проголошена в «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року за № 5/2015. Відповідно до Стратегії вектор розвитку нашої держави передбачає забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя. Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Для цього, передусім, планується відновити макроекономічну стабільність, забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності та прозору податкову систему¹. Серед 62 напрямів реформування суспільних відносин в державі з метою їх сталого розвитку передбачена й реформа сільського господарства.

Водночас у сучасній доктрині аграрного права України формується наукова концепція трансформації предмета цієї галузі права, пов'язана, зокрема, з входженням в його структуру нових суспільних відносин, які виникають та функціонують в сфері забезпечення сталого розвитку сільських територій. Сьогодні вже існує чимало наукових публікацій,

¹ Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : схвал. Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.

присвячених різноманітним правовим аспектам в цій сфері¹. Такий науковий інтерес вчених-юристів викликаний загальносвітовими глобалізаційними тенденціями в царині сталого розвитку.

За прогнозами експертів ООН до 2030 року потреба в продовольстві зросте на 50 %, а потреба в енергії і воді – на 45 % і 30 % відповідно в

¹ Див.: Гафурова О. В. Соціальний розвиток села в Україні: теорія та практика правового регулювання : моногр. / О. В. Гафурова; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – Київ : Ірідіум, 2014. – 480 с. ; Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» / В. М. Єрмоленко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : Серія «Право». – 2010. – Вип. 156. – С. 50-59; Кульчій І. М. Деякі аспекти правового регулювання сталого розвитку сільських територій в контексті спільної аграрної політики та законодавства України / Кульчій І. М. // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22-23 трав. 2015 р.), присвяч. 90-річчю від народж. акад. В. З. Янчука. – Київ, 2015. – С. 139-142; Кульчій І. М. Організаційно-правове забезпечення диверсифікації сільських територій за участю сільськогосподарських товаровиробників : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / І. М. Кульчій ; кер. роботи Статівка А. М. – Харків : [б. в.], 2014. – 20 с.; Курман Т. В. Сталый розвиток сільських територій як засіб забезпечення продовольчої безпеки / Т. В. Курман // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності та юридичної науки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19-20 верес. 2013 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 189-192; Статівка А. М. Актуальні питання правового забезпечення аграрної політики і сталого розвитку сільських територій / А. М. Статівка // Актуальні питання аграрного права України : теорія і практика : моногр. / А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, В. М. Корнієнко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. А. М. Статівки. – Х. : ФІНН, 2010. – С. 33-50; Статівка А. М. Правове забезпечення комплексного розвитку сільських територій / А. М. Статівка // Державна аграрна політика України : проблеми правового забезпечення : моногр. / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – К. : Видавець О. М. Ешке, 2014. – С. 244-265; Уркевич В. Ю. Про категорію «сталый розвиток сільських територій» / В. Ю. Уркевич // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природоресурсне право : актуальні проблеми теорії та практики : матер. Міжнар. наук. практ. конф. (21-22 травня 2010 р.). – Біла Церква : БНАУ, 2010. – С. 24-26; Шульга М. В. Правові питання сталого розвитку сільських територій / Шульга М. В. // Актуальні проблеми законодавства України : пріоритетні напрями його вдосконалення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 6-7 верес. 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 27-29 та ін.; Шульга М. В. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій : стан та перспективи / М. В. Шульга // Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-ій річн. створ. Дон. нац. ун-ту та 30-ій річ. створ. каф. госп. права Дон. нац. ун-ту (м. Вінниця, 14-15 трав. 2015 р.) / за заг. ред. Бобкової А. Г. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 218-220 та ін.

порівнянні з поточними рівнями. Для того, щоб підтримати необхідний рівень виробництва продовольства, до 2030 року будуть потрібні додаткові 120 мільйонів гектарів сільськогосподарських земель. Це нова продовольча площа розміром з Південну Африку. Людство не зможе задовольнити ці потреби, якщо не буде зберігати родючі землі. Єдиний спосіб досягнення продовольчої, водної та енергетичної безпеки – забезпечити стале природокористування¹.

Поняття «сталий розвиток», сформульоване на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в червні 1992 р (м. Ріо-де-Жанейро) визначається як розвиток, який породжує економічне зростання, але разом з тим справедливо розподіляє його результати, відновлює навколишнє середовище в більшій мірі, ніж руйнує його, збільшує можливості людей, а не збіднює їх. Це розвиток, який віддає пріоритет бідним (в більшій мірі сільському населенню), розширенню можливостей та забезпечення їх участі у прийнятті рішень, які торкаються їхнього життя. Розвиток, у центрі якого перебуває людина, орієнтований на збереження природи, забезпечення зайнятості, реалізацію прав жінок та молоді².

Після Конференції 1992 року в Ріо-де-Жанейро, в усьому світі остаточно зміцнилася загальноприйнята думка, яку висловив генеральний секретар ООН, зазначивши, що «довгострокове збереження природних ресурсів і досягнення соціально-економічного благополуччя розвинених країн неможливо забезпечити, повторивши їх шлях розвитку». Більшість держав після Конференції зобов'язалися втілювати в життя «Повістку дій на XXI століття». Сьогодні перед світовим суспільством постало завдання наповнення цих угод конкретним змістом, чому і були присвячені Всесвітній саміт зі сталого розвитку «Ріо + 10» в м. Йоганнесбурзі в 2002 році, а також саміт «Ріо + 20» в м. Ріо-де-Жанейро, що відбувся в липні 2012 р. В прешу чергу, треба сфокусувати свою увагу на інституційних рамках сталого розвитку та створенні умов для більш широкого використання підходів ресурсозберігаючої економіки («green economy») в політиці розвитку світу. Під терміном «green economy» (дослівно зелена, а за змістом – ресурсозберігаюча економіка) мається на увазі економічний

¹ Цель устойчивого развития для Рио + 20 нулевая деградация земель : рекомендации секретариата КБО ООН в преддверии Рио + 20 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : www.unccd.int/Lists/.../secretariat/.../2%20PAGES%20RIO%20RUSS.pdf. – Заголовок с экрана.

² Повестка дня на XXI в. Заключительный документ Глобального форума ООН по окружающей среде в Рио-де-Жанейро, 1992 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : www.ustoichivo.ru/i/docs/142/xxi.doc – Заголовок с экрана.

розвиток, заснований на принципах сталості, який припускає використання відновлюваних джерел енергії, в т. ч. і для забезпечення енергією житлових будинків, використання біопалива для перевезень, усталене управління водними ресурсами, утилізацію побутових і промислових відходів, органічне землеробство, озеленення міських територій, відновлення ґрунтів та інших ощадних по відношенню до навколишнього середовища технологій¹.

Аналіз чинного аграрного законодавства свідчить, що сучасна державна аграрна політика України базується на комплексі правових й організаційно-економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення сталого розвитку сільських територій². Законодавець об'єктивно визначив сферу правового впливу норм аграрного права на сталий розвиток сільських територій в Україні.

Впровадження засад сталого розвитку в Україні розпочався із затвердженням Кабінетом Міністрів України постанови від 26 квітня 2003 року № 634 Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, ухвалених на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки³ (постанова втратила чинність 07.07.2011 р.). Передбачалося, що виконання Програми забезпечить комплексний системний підхід до формування державної політики на принципах сталого розвитку, орієнтованої на забезпечення економічного зростання, соціального розвитку, створення безпечних умов для життя людини та відновлення навколишнього природного середовища. Галузевим Законом у контексті сталого розвитку сільських територій вважається Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV, відповідно до ч. 1 ст. 1 якого державна аграрна політика спрямована на підвищення ефективності функціонування

¹ Мерзлов А. В. Введение в устойчивое развитие сельских территорий : важнейшие понятия и теоретические основы / А. В. Мерзлов [и др.]. – М. : Б. и., 2012. – С 11-12.

² Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року : Закон України від 18.10.2005 р., № 2982-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

³ Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, ухвалених на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 634 // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 18. – Ст. 847.

аграрного сектору економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій. Такі завдання носять сучасний прогресивний характер та відповідають світовим тенденціям розвитку аграрного сектору економіки. Основним та вирішальним чинником розв'язання соціальних проблем на селі та досягнення поставлених цілей є розвиток відносин в сфері забезпечення сталого аграрного виробництва як складника сталого розвитку сільського господарства в цілому.

При цьому, в літературі відмічається, що сталий розвиток сільського господарства включає декілька складових. По-перше, це високоефективний стабільний економічний розвиток, пов'язаний із збільшенням обсягів виробництва екологічно-безпечної і якісної сільськогосподарської продукції та сировини рослинного і тваринного походження (що робить їх конкурентоспроможними на внутрішньому й зовнішньому аграрному ринках), раціональним використанням земель як засобу аграрного виробництва. По-друге, оскільки аграрне виробництво залежить від впливу природнокліматичних чинників, то сталість такого виробництва є спроможністю протистояти негативному впливу природнокліматичних чинників, і яких потрібно якщо не уникнути, то послабити або попередити про спади у виробництві в окремі несприятливі роки¹. Тобто аграрні виробничі відносини як базові в структурі предмета правового регулювання аграрного права України набувають нової якості, а саме їх сталості. В додаток цьому є доречним згадати і про диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, тобто передислокацію частини матеріальних ресурсів виробників сільськогосподарської продукції на розвиток альтернативних йому нових видів виробництва й надання послуг у сільському господарстві, а також сільський зелений туризм. Суспільні відносини в сфері диверсифікації сільськогосподарського виробництва будуть виступати захисним плацдармом в разі виникнення втрат сільськогосподарського виробництва.

Отже виникає необхідність належного правового врегулювання цих нових видів суспільних відносин, перш за все, нормами аграрного права, оскільки, ця галузь права регулює суспільні аграрні відносини щодо

¹ Статівка А.М. Від пріоритетності й протекціонізму сільського господарства до його сталого розвитку: правові питання / А. М. Статівка // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 70-річчю Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Б. в., 2010. – Т. 1. – С. 53-55.

виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави та сталого розвитку сільського господарства. Саме її норми при регулюванні суспільних відносин враховують усі важливі деталі та слабкі місця в галузі сільського господарства, а тому виступають ефективним регулятором у суспільстві.

Відносини з приводу забезпечення сталого сільськогосподарського виробництва як предмет правового регулювання являє собою комплекс суспільних відносин щодо систематичного підвищення обсягів сільськогосподарського виробництва, його екологізації в процесі раціонального використання земель сільськогосподарського призначення та розвиток альтернативних джерел прибутку суб'єктів аграрного виробництва з метою забезпечення економічного зростання, продовольчої безпеки держави, соціального розвитку села та інвестиційної привабливості галузі сільського господарства.

Новий поштовх розвитку цієї сфери суспільних відносин в Україні, як видається, має відбутися у зв'язку з впровадженням схваленої розпорядженням Кабінетом Міністрів України від 23 вересня 2015 р. за № 995-р Концепції розвитку сільських територій¹, реалізація якої розрахована до 2025 року. Цією Концепцією передбачено створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов досягнення сталого розвитку сільських територій шляхом: (а) диверсифікації економічної діяльності; (б) збільшення рівня реальних доходів від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на селі; (в) досягнення гарантованих соціальних стандартів і покращення умов проживання сільського населення; (г) охорони навколишнього природного середовища, збереження та відновлення природних ресурсів у сільській місцевості; (д) збереження сільського населення як носія української ідентичності, культури і духовності; (е) створення умов для розширення можливостей територіальних громад села, селища для розв'язання існуючих у них проблем; (є) адаптація вітчизняного законодавства у сфері сільського розвитку у відповідність зі стандартами ЄС.

Виконання Концепції здійснюватиметься шляхом впровадження міжсекторального підходу її реалізації, проведення реформи системи управління, удосконалення державної аграрної політики, інституційного середовища, організаційно-економічного механізму, фінансового та інформаційного забезпечення і державної підтримки розвитку сільських

¹ Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : розпоряд. КМУ від 23.09.2015 р., № 995-р // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 78. – Ст. 2624.

територій. В процесі реалізації Концепції розпочнуть або активізують процес функціонування цілий ряд суспільних відносин, які потрапляють в сферу аграрно-правового регулювання. До останніх, зокрема, відносяться суспільні відносини з приводу:

1) підвищення якості життя сільського населення;

2) охорони та збереження природних ресурсів у сільській місцевості (зокрема, (а) розвиток природно-заповідного фонду із залученням територіальних громад села, селища і суб'єктів господарювання; (б) організація роботи з видалення залишків агрохімікатів на занедбаних складах та інших, у тому числі необлаштованих місцях їх зберігання; (в) посилення контролю і відповідальності за викидання побутових відходів, організацію стихійних сміттєзвалищ, скидання забруднених вод у поверхневі водойми в сільській місцевості; підтримка виробництва енергії з альтернативних джерел);

3) диверсифікації та розвитку сільської економіки (шляхом (а) створення умов для розвитку різноманітних видів економічної діяльності та форм господарювання; (б) розвитку туристичної та рекреаційної діяльності у сільській місцевості; (в) сприяння формуванню ринків збуту твердого біопалива; удосконалення податкової та бюджетної системи з метою наповнення бюджетів територіальних громад сіл, селищ; (г) надання підтримки для розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації шляхом стимулювання створення постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації; (д) запровадження економічного стимулювання виконання заходів з охорони земель; (е) спрощення умов доступу сільського населення до фінансових ресурсів, в тому числі через розвиток кредитної кооперації та розроблення альтернативного механізму кредитування із залученням соціально відповідального бізнесу та банків)

4) удосконалення системи управління сільськими територіями шляхом:

5) інформаційно-консультаційного забезпечення, зокрема, шляхом (а) створення умов для здобуття якісної загальної середньої освіти на селі; (б) сприяння інноваціям шляхом просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників.

Проблеми сталого розвитку сільських територій сьогодні значно частіше перебувають у полі зору представників аграрно-правової науки. Останнє обумовлено змінами вектору сучасної державної аграрної політики у зв'язку з започаткованим процесом інтеграції України в Європейський Союз. Внаслідок цього актуалізується необхідність

поступової адаптації державної аграрної політики України до Спільної сільськогосподарської політики ЄС, в якій сталий розвиток сільських територій виступає ключовою метою. Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII¹ ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Вчені наголошують, що підписання та ратифікація ВР України Угоди про асоціацію між Україною та ЄС знаменують нову епоху для українського народу в утвердженні демократичної, правової, соціальної держави на нових методологічних засадах функціонування ринкової економіки, розбудови правової системи та державної влади і місцевого самоврядування, забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина відповідно до міжнародних стандартів, а також гармонізації та адаптації українського законодавства до вимог законодавства і права ЄС².

Главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» зазначеної Угоди про асоціацію регламентовано, що Сторони співпрацюватимуть з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема, через поступове зближення відповідних політик і законодавства, а також зближення національного регулювання у відповідності до регулювання і стандартів ЄС, що наведено в Додатку XXXVII цієї Угоди. Співробітництво між Сторонами в галузі сільського господарства та розвитку аграрних регіонів серед іншого передбачається за наступними напрямками: (а) сприяння розвитку сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, включаючи розвиток органічних методів виробництва і біотехнологій, зокрема шляхом впровадження передового досвіду в цих областях; (б) обмін знаннями й кращими

¹ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р., № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.

² Носік В. В. Земельно-правові проблеми забезпечення сталого розвитку України / В. В. Носік // Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-ій річниці створення Донецького нац. ун-ту та 30-ій річниці створ. каф. господарського права Донецького нац. ун-ту (м. Вінниця, 14–15 травня 2015 р.) / Донецький національний університет; за заг. ред. Бобкової А. Г. – Вінниця : ДонНУ, 2015. – С. 210.

практиками в сфері аграрної політики з метою сприяння зростанню економічного добробуту сільських громад; (в) підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора, ефективності й прозорості ринків, а також умов для інвестицій; (г) поширення знань шляхом навчання та проведення інформаційних заходів; (д) сприяння впровадженню інновацій шляхом проведення наукових досліджень та стимулювання розширення послуг сільськогосподарським виробникам; (е) проведення політики щодо якості сільськогосподарської продукції в галузі стандартизації, вимог до виробництва та схем якості та ін.¹ Слід наголосити, що впровадження в нашій державі сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва видається першочерговим фактором розвитку сільських територій. З погляду Б.О. Вороніна, правове забезпечення стійкості аграрного виробництва – це юридична діяльність, направлена на створення і реалізацію правових норм для досягнення стабільних показників господарювання, а саме послідовного нарощування обсягів високоякісної продукції, а також зменшення амплітуди їх коливань в залежності від природно-кліматичних факторів. При такому розумінні зазначена діяльність постає як свідомо утворююча сила, оскільки в сферу господарювання на селі виявляється залученим весь інструментарій права (норми права, їх інститути, правові акти і т. д.), тобто всі його реальні регламентуючі компоненти. Тут регулююча роль права розглядається не тільки як результат видання нормативно-правових актів, як дія правових норм, але і як наслідок зусиль спеціальних органів держави, що забезпечують їх виконання². В літературі слушно наголошується на стратегічній важливості взаємодії України та ЄС в такій сфері співробітництва, як заохочення інноваційного й сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього природного середовища, зокрема, поширення застосування

¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратиф. Законом України від 16.09.2014 р., № 1678-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.

² Воронин Б. А. Новая парадигма аграрного права / Б. А. Воронин // Аграрный вестник Урала. – 2011. – № 8. – С. 64.

методів органічного виробництва й використання біотехнологій шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах¹.

Останнім часом в Україні проведено низку правових наукових досліджень сутності та особливостей сталого розвитку сільських територій. Так, в процесі аналізу сутності цього явища представниками аграрно-правової науки висловлюються пропозиції під сталим розвитком сільських територій вважати комплекс суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі стабільним розвитком спільноти, яка проживає в сільській місцевості, а також забезпечує зростання і підвищує ефективність аграрного сектору економіки, рівень і якість життя, поліпшує екологічну ситуацію в сільській місцевості. Науковцями слушно пропонується розробити і прийняти Закон України «Про сталий розвиток сільських територій»².

В аграрно-правовій літературі під сталим розвитком сільських територій також розуміють комплексний розвиток сільських територій, який включає в себе широкий спектр складових – економічну, соціальну, екологічну, які повинні перебувати у взаємодії і взаємозв'язку, щоб використання природних ресурсів сільських територій для задоволення потреб нинішнього покоління здійснювалося без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби³. В. М. Єрмоленко в своєму дослідженні доходить висновку, що категорія «сталий розвиток сільських територій» означає систему організаційних економічних, політичних і правових заходів, спрямованих на забезпечення пропорційних і одночасних, незворотних і стабільних прогресивних змін у виробничій, соціальній і екологічній сферах, які відбуваються пропорційно й одночасно

¹ Уркевич В. Ю. Органічне сільськогосподарське виробництво : правові питання розвитку в аспекті євроінтеграції України / В. Ю. Уркевич // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (22-23 трав. 2015 р.), присвяч. 90-річчю від народж. акад. В. З. Янчука. – Київ, 2015. – С. 75.

² Статівка А. М. Правове забезпечення комплексного розвитку сільських територій / А. М. Статівка // Державна аграрна політика України : проблеми правового забезпечення : моногр. / за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – К. : Видавець О. М. Ешке, 2014. – С. 250.

³ Кульчій І. М. Деякі аспекти правового регулювання сталого розвитку сільських територій в контексті спільної аграрної політики та законодавства України / І. М. Кульчій // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного та екологічного права : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (22-23 трав. 2015 р.), присвяч. 90-річчю від народж. акад. В. З. Янчука. – Київ, 2015. – С. 141.

у кожній зі складових сільської території¹. Висловлені пропозиції дають підстави виділити у складі сталого розвитку сільських територій такий ключовий елемент як економічно ефективний та екологічно безпечний розвиток аграрного сектору економіки. Саме від результатів його функціонування та конкурентоспроможності напряду залежатиме доля соціальної складової сталого розвитку сільських територій. Реалізація Концепції розвитку сільських територій, на думку законодавця, дасть змогу змістити фокус аграрної політики держави з підтримки аграрного сектору економіки на підтримку сільського розвитку – поліпшення якості життя та економічного благополуччя сільського населення. В Концепції, зокрема, зазначається, що найбільше відповідає інтересам сільського населення та суспільства в цілому шлях створення умов для забезпечення комплексного розвитку сільських територій в інтересах суспільства, що передбачає раціональне формування конкурентоспроможного багатогалузевого і багатоукладного сільського господарства, диверсифікованої сільської економіки, сприятливого середовища проживання на основі нарощування людського і соціального капіталу та розвитку партнерства держави та бізнесу. Внаслідок цього має з'явитися реальна можливість реформувати систему управління розвитком сільських територій, активізувати ініціативність та відповідальність територіальних громад сіл, селищ, розширити сферу застосування праці, збільшити доходи сільського населення і доступність послуг, нормалізувати демографічну ситуацію на переважній частині сільських територій².

В Україні також прийнята Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р., № 806-р, пріоритетними напрямків досягнення її цілей виступає: (а) сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед, в особистих селянських і середніх господарствах; (б) забезпечення раціонального використання природних ресурсів; (в) створення умов для збереження, відтворення й підвищення родючості ґрунтів; (г) регламентація розміщення у сівозмінах екологічно деструктивних культур відповідно до науково обґрунтованих норм; (д) відновлення зрошувальних та меліоративних систем; (е) стимулювання

¹ Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» / В. М. Єрмоленко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : Серія «Право». – 2010. – Вип. 156. – С. 57.

² Про схвалення Концепції розвитку сільських територій : розпоряд. КМУ від 23.09.2015 р., № 995-р // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 78. – Ст. 2624.

користувача (власника) землі до раціонального використання і охорони земель сільськогосподарського призначення¹. Разом з тим на виконання положень Програми діяльності Кабінету Міністрів України і Коаліційної угоди Міністерством аграрної політики та продовольства України розроблено структуру Програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, який наразі виноситься на громадське обговорення. Ця Програма включає в себе такі галузі аграрного сектора, яким буде надаватися пріоритетна державна підтримка: тваринництво; рослинництво; харчова та переробна промисловість; лісове господарство; рибне господарство; сільськогосподарське машинобудування; логістична інфраструктура, мережа складських та елеваторних потужностей та альтернативна енергетика. Отже актуалізується проблема диверсифікації існуючих видів сільськогосподарської діяльності, в тому числі методів виробництва сільськогосподарської продукції, внаслідок чого потребуватиме вдосконалення чинне аграрне законодавство.

В Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1150 зазначається, що вітчизняне сільське господарство – визначальна галузь аграрного сектору в забезпеченні населення харчовими продуктами, а питання екологічної безпеки мають першочергове значення. У зв'язку з цим Програмою передбачається: (а) здійснити організаційно-правові та економічні заходи щодо впровадження ресурсоощадних, безпечних та екологічно чистих технологій виробництва сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки; (б) впровадити механізми стимулювання екологічного розвитку сільського господарства, створення умов для відновлення родючості ґрунтів, водних та інших природних ресурсів; (в) сприяти ціноутворенню з урахуванням екологічності продукції; (г) розробити проект Національного кодексу сталого агрогосподарювання, забезпечити впровадження базових агроекологічних вимог і стандартів та контролю за їх дотриманням як умови надання товаровиробникам бюджетної підтримки та ін.²

Поштовхом на шляху забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні також має стати реалізація Концепції реформування

¹ Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : розпоряд. КМУ від 17 жовтня 2013 р., № 806-р // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 83. – Ст. 3088.

² Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : пост. КМУ від 19.09.2007 р., № 1150 // Офіційний вісник України. – 2007. – №. 73. – Ст. 2715.

місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України 1 квітня 2014 р., № 333-р. Метою Концепції є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення й підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад¹. Очевидно, що досягнення сталого розвитку сільських територій – загальнодержавне завдання, обумовлене, перш за все, об'єктивними причинами, зокрема, залежністю сільського господарства від природнокліматичних умов й тісно пов'язаних з ними соціально-економічних чинників. Необхідність подолання цієї залежності, як об'єктивний чинник, формує політичний інтерес держави до результатів сільськогосподарського виробництва й рівня доходів сільського населення (суб'єктивний чинник) в його органічному зв'язку зі станом економічного розвитку держави і до усунення обставин, що значно дестабілізують господарську діяльність суб'єктів сільськогосподарського виробництва. В результаті відповідна сфера суспільних відносин в державі, а саме з приводу забезпечення сталого розвитку сільських територій, стає об'єктом правового впливу, а відповідні суспільні відносини – предметом правового регулювання.

Виходячи з викладеного, можна дійти висновку, що наразі спостерігається процес розвитку механізму правового регулювання сталого розвитку сільських територій в Україні. В загальнотеоретичній літературі підкреслюється, що поняття механізму правового регулювання, по-перше, дозволяє зібрати воедино всі явища правової дійсності і представити їх як цілісність, відобразити їх у працюючому, динамічному вигляді, що дає можливість охарактеризувати результативність правового регулювання суспільних відносин, і, по-друге, описати у зв'язку з цим функції, виконувані тими чи іншими юридичними явищами в правовій системі². Цьому поняттю в правовій доктрині надається методологічне значення. Так, С. С. Алексєєв, зокрема, зазначає, що механізм правового

¹ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпоряд. КМУ від 01.04.2014 р., № 333-р // Офіційний вісник України. – 2014. – №. 30. – Ст. 831.

² Алексєєв С. С. Общая теория права / С. С. Алексєєв [в 2 т. – Т. 2.]. – М. : Б. и., 1982. – С. 10.

регулювання являє собою методологічну категорію, яка конкретизовано виражає вимоги матеріалістичної діалектики по відношенню до явищ правової дійсності¹.

В теорії права питання визначення сутності механізму правового регулювання в цілому носить відносно усталений характер, хоча й має деякі розбіжності в поглядах науковців. Наприклад, А. В. Малько визначає механізм правового регулювання як «систему правових засобів, організованих найбільш послідовним чином, з метою подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права»². При цьому під такими перешкодами він розуміє «природні та штучні труднощі, перепони, бар'єри, що гальмують з тих чи інших причин управлінський процес і заважають задоволенню правомірних інтересів громадян і організацій»³. С. С. Алексєєв визначає механізм правового регулювання як «взяту в єдності всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на загальнодержавні відносини»⁴. На погляд М. Ю. Осіпова, механізм правового регулювання – це «різновид правового механізму, який являє собою систему юридичних засобів, організовану найбільш послідовним чином і спрямовану на впорядкування суспільних відносин, що входять в предмет правового регулювання, шляхом надання їм юридичної форми за допомогою методу правового регулювання»⁵.

З огляду на наведені доктринальні підходи представників теорії права щодо визначення механізму правового регулювання, необхідно зазначити, що в умовах реформування сільського господарства і в цілому аграрного сектору економіки України, потребує перегляду концепція предмета аграрного права як базису, на який спрямована дія механізму саме аграрно-правового регулювання. Очевидно, що межі предмета аграрно-правового регулювання будуть змінюватися, зокрема, в умовах

¹ Алексєєв С. С. Общая теория права / С. С. Алексєєв [в 2 т. – Т. 2.]. – М. : Б. и., 1982. – С. 9.

² Малько А. В. Механизм правового регулирования / А. В. Малько // Правоведение. – 1996. – № 3. – С. 55.

³ Малько А. В. Правовые средства как общетеоретическая проблема / А. В. Малько // Правоведение. – 1999. – № 2. – С. 5.

⁴ Алексєєв С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С. С. Алексєєв. – М. : Б. и., 1966. – С. 30.

⁵ М. Ю. Осипов Механизм правотворчества и правового регулирования / М. Ю. Осипов [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : conf.sfu-kras.ru/sites/mn2010/pdf/10/01b.pdf. – Заголовок с экрана.

прагнення України приєднатися до економічної моделі розвитку Європейського Союзу.

В цих умовах потребує посилення уваги законодавця на необхідності врегулювання нормами аграрного та інших галузей права суспільних відносин, що безпосередньо впливають на забезпечення сталого розвитку сільських територій, а саме: (а) в сфері розвитку екологічно безпечного, ресурсозберігаючого сільськогосподарського виробництва; (б) щодо створення досконалого правового механізму забезпечення вітчизняних і зарубіжних споживачів високоякісною сільськогосподарською продукцією й продуктами харчування українського виробництва за принципом «від лану до столу»; (в) в царині державної підтримки (шляхом фінансового стимулювання) диверсифікації сільськогосподарського виробництва; (г) щодо адаптації державної аграрної політики України та Спільної аграрної політики ЄС (у тому числі в царині сталого розвитку сільських територій України) та ін. Отже сучасний механізм аграрно-правового регулювання потребує вдосконалення з урахуванням стрімких змін вектору державної аграрної політики.

Зважаючи на наведений перелік основних напрямів вдосконалення відносин, що виступають перспективною складовою предмета аграрного права, необхідно звернутися до усталених наукових підходів на сутність предмета цієї галузі права.

Традиційно предмет аграрного права України визначають як сукупність комплексних, інтегрованих і спеціалізованих аграрних суспільних відносин, які за своїм змістом є земельними, трудовими, майновими, організаційно-управлінськими, а також соціальними, та функціонують у процесі здійснення різними аграрними суб'єктами сільськогосподарської виробничої та пов'язаної з нею іншої діяльності¹.

Окрім того в умовах сьогодення актуалізується питання щодо включення до структури предмета аграрно-правового регулювання суспільних відносин в сфері забезпечення сталого розвитку сільських територій як тісно і нерозривно пов'язаних з аграрними відносинами.

¹ Див. : Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Жушман, В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко та ін. ; за ред. В. П. Жушмана та А. М. Статівки. – Х. : Право, 2010. – 296 с.; Аграрне право України : підруч. / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк та ін. ; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с. ; Аграрне право України : підруч. / за ред. О. О. Погрібного. – К. : Істина, 2007. – 448 с. ; Аграрне право України : підруч. / В. З. Янчук, В. І. Андрійцев, С. Ф. Василюк та ін. ; за ред. В. З. Янчука. 2-е вид., доп. та перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 720 с.

В. В. Носік до предмета аграрного права відносить «суспільні відносини, що виникають, змінюються й припиняються у зв'язку з реалізацією суб'єктивних прав і виконанням обов'язків щодо використання землі, праці і знань для здійснення господарської діяльності з виробництва продукції сільського, лісового й рибного господарства шляхом створення, функціонування та припинення суб'єктів аграрного підприємництва різних організаційно-правових форм, застосуванням визначених законом форм і методів інституційного й функціонального регулювання та допустимих форм державної підтримки такої діяльності сільськогосподарськими товаровиробниками, іншими суб'єктами аграрних відносин»¹.

Сучасне значення категорії «аграрні відносини» трактується як родове для комплексного складу суспільних відносин, які виникають змінюються та припиняються в процесі функціонування аграрного сектору економіки України. Поряд з цим відносини в сфері забезпечення сталого розвитку сільських територій тісно пов'язані з аграрними, оскільки їх розвиток напряму залежить від стабільного розвитку аграрних відносин. Тобто зазначені відносини виступають похідними від аграрних.

На основі існуючих теоретико-правових підходів та системного аналізу аграрно-правової нормативної бази механізм правового регулювання сталого розвитку сільських територій в Україні можна визначити як систему юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на впорядкування тісно пов'язаних з аграрними суспільних відносини, що виникають, змінюються і припиняються у зв'язку з реалізацією заходів, спрямованих на стабільне соціально-економічне зростання розвитку сільських територій, підвищення ефективності сільської економіки, рівня зайнятості та якості життя сільського населення на основі реалізації комплексу економічних, соціальних і екологічних заходів державного та місцевого рівня.

В контексті потреби вдосконалення існуючого механізму правового регулювання сталого розвитку сільських територій в Україні, а також в умовах глобалізації світової економіки в напрямку забезпечення сталого розвитку важливим елементом цього процесу виступає економічна й політична інтеграція. Від правильного обрання вектору соціально-

¹ Носік В. В. Предмет аграрно-правового регулювання в сучасних умовах : теоретичні аспекти / В. В. Носік // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна : матер. Всеукр. кругл. столу (м. Київ, 25 травня 2012 р.) / за заг. ред. проф. В. М. Єрмоленка, В. І. Курила, В. І. Семчика. – К. : НУБіП України, 2012. – С. 27.

економічного розвитку нашої держави залежить доля наступних поколінь, в тому числі й сталий розвиток сільських територій, які займають 90 % площі нашої держави, та на яких проживає третина її населення¹. Перспективи майбутньої євроінтеграції України викликають бурхливу, подекуди неоднозначну оцінку з боку українського суспільства. Тому в рамках запропонованого дослідження важливим є неупереджений правовий аналіз аграрної політики ЄС та загальносвітового досвіду правового регулювання відносин в сфері сталого розвитку сільських територій.

Спираючись на концептуально-методологічні підходи, досвід права ЄС і світову практику в зазначеному напрямку, стане більш доречним обґрунтування деяких сучасних підходів на структуру предмета аграрного права стосовно органічного входження до неї нових видів суспільних відносин, які, хоча майже не врегульовані аграрно-правовими нормами, однак в силу їх великого суспільного значення потребують останнього.

Особливе місце в політиці розвитку сільських територій ЄС займає Спільна сільськогосподарська політика, яка безпосередньо фінансує сільський розвиток. Спільна сільськогосподарська політика ЄС бере свій початок з 50-х років ХХ століття. Спочатку вона була спрямована на підвищення ефективності сільського господарства для стабільного забезпечення споживачів доступними продуктами харчування й створення життєздатного аграрного сектора. Її головною метою була підтримка сільського господарства: від виробництва та збуту продукції до поліпшення структури й підвищення конкурентоспроможності всієї галузі. У 70-ті рр. ХХ ст., в умовах міграції сільського населення, яка загрожувала існуванню сільських областей, метою Спільної сільськогосподарської політики ЄС було збереження населення в сільському господарстві та сільських територіях, захист навколишнього середовища і ландшафту. У 90-ті роки в Спільній сільськогосподарській політиці основна увага стала приділятися сільському розвитку, який передбачав зміни структури сільського господарства, розвиток сільських територій та охорону навколишнього середовища².

Експерти наголошують, що економічна інтеграція з таким

¹ Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): наук.-аналіт. доп. [В. В. Борщевський, Х. М.Притула, В. Є.Крупін, І. М. Куліш]. – Львів : Б. в., 2011. – С. 4.

² Мерзлов А. В. Введение в устойчивое развитие сельских территорий : важнейшие понятия и теоретические основы / А. В. Мерзлов [и др.]. – М. : Б. и., 2012. – С. 28.

об'єднанням країн, як Європейський Союз, несе в собі значно більший позитивний потенціал, аніж негативний. Економіка країн ЄС, у своїй переважній більшості, функціонує на конкурентних засадах, прагненні підприємств до максимізації конкурентоспроможності, лідерства на основі якості. Такий підхід став можливим завдяки багатьом рокам розвитку ринкової економіки, насичення ринку, еволюційного відбору найкращих компаній та реалізації завдяки ним економічного потенціалу своїх країн¹.

В літературі слушно підкреслюється, що політика ЄС щодо сільських територій переслідує три головні цілі: підвищення конкурентоспроможності сільського та лісового господарства за допомогою підтримки реорганізації, розвитку і впровадження інновацій; поліпшення навколишнього середовища та ландшафту; поліпшення якості життя в сільській місцевості та підтримка диверсифікації сільської економіки².

Очевидно, що назріла гостра необхідність трансформації монофункціонального та екстенсивного господарського механізму економіки сільських територій, незбалансоване функціонування якого виступає суттєвим бар'єром на шляху їх сталого розвитку, оскільки, з одного боку, не дозволяє використовувати природно-ресурсний потенціал, не пов'язаний з веденням сільськогосподарського виробництва (туристично-рекреаційний, торговельно-транзитний, транспортно-логістичний тощо), а з іншого – спричиняє посилення рівня безробіття в сільській місцевості, загострення соціальних проблем, погіршення якості життя селян, що, у свою чергу, є джерелом зростання екологічних ризиків, позаяк бідність змушує селян знаходити альтернативні джерела заробітку, в тому числі, на основі неконтрольованого вирубування лісів, нищення річок, забруднення повітря промисловими та побутовими відходами тощо³.

В сучасній Спільній сільськогосподарській політиці ЄС акцент на сільський розвиток ставиться в таких напрямках: (а) сприяння залученню інвестицій та інновацій у сільське й лісове господарство й у розвиток сільської місцевості; (б) підвищення конкурентоспроможності і життєдіяльності всіх видів господарювання; (в) стимулювання організації

¹ Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : моногр. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – С. 74.

² Развитие сельских территорий в Германии : информ. матер., 2010. – С. 9.

³ Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України : [монографія] / НАН України / Ін-т регіональних досліджень ; наук. ред. В. В. Борщевський. – Львів, 2012. – С. 139.

продовольчого ланцюга постачання й управління ризиками у сільському господарстві; (г) відновлення, збереження й зміцнення екосистем, які залежать від сільського та лісового господарства; (д) стимулювання ефективного використання ресурсів і перехід до низьковуглецевої і стійкої до змін клімату економіки сільського господарства, продовольчого й лісового секторів; (е) сприяння соціальній інтеграції, скороченню бідності й економічного розвитку в сільських районах¹.

Водночас політика щодо екологізації сільськогосподарського виробництва в рамках Спільної сільськогосподарської політики ЄС, як відмічають науковці, забезпечуватиметься за схемою «зелених» платежів. Остання стосується диверсифікації видів вирощуваної сільськогосподарської продукції (не менше трьох видів), утримання постійних пасовищ, формування екологічних зон з консервацією спочатку 5 %, а пізніше 7 % земель, збереження біорізноманіття й елементів ландшафту. На такі заходи в ЄС спрямовуватиметься 30 % бюджету прямих платежів². Так, на виконання зазначених положень Рада ЄС 20 вересня 2005 р. видала Директиву про підтримку розвитку сільських територій Європейським фондом розвитку сільських територій (ЕА GGF). Ця Директива створила передумови для реалізації другого напрямку (так званої опори) Спільної сільськогосподарської політики (GAP) у період з 2007 по 2013 рр. Політика щодо сільських територій покликана надавати підтримку реформам «першої опори» Спільної сільськогосподарської політики і одночасно сприяти реалізації переглянутої Лісабонської стратегії зростання та зайнятості й Гетеборгської стратегії сталого розвитку.

Цікавою видається думка науковців з приводу того, що особливістю ключових детермінант сталого розвитку аграрної сфери в Україні виступає підвищення якості людського капіталу й соціальних активів, форм і методів агрогосподарювання, виробленої продукції, інноваційності процесів, модернізації інститутів тощо. У системі критеріїв сталості головне – підвищення якості життя сільськогосподарських виробників, сільського населення, усієї нації на основі збереження її життєзабезпечуючих комплексів. Концептуальними засадами сталого

¹ Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014 – 2020 роки : стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О. Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 92.

² Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014 – 2020 роки : стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О. Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 92.

розвитку агросфери як інтегрованої агросоціоекосистеми, на думку Попової О. Л. доцільно визнати: (а) екологосоціальний імператив у моделі розвитку; (б) максимальне використання внутрішніх ресурсів за економії зовнішніх, ресурсозбереження; (в) зрівноваженість галузевого і територіального розвитку; (г) оптимальне поєднання великих і малих форм сільськогосподарського виробництва, (д) важливість превентивних екологозабезпечувальних заходів; (е) інноваційне застосування знань, досягнень науки і техніки¹.

Проаналізовані положення права ЄС і сучасних наукових підходів дозволяють вважати забезпечення сталого розвитку сільських територій стержневою ідеєю майбутнього розвитку аграрного права України. Йдеться про актуалізацію правового регулювання в сфері диверсифікації сільськогосподарського виробництва, посилення його екологічної функції, ресурсозбереження, підвищення рівня зайнятості сільського населення й забезпечення на такому підґрунті високого соціально-економічного рівня життя селян.

¹ Попова О. Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної Української стратегії / О. Л. Попова // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства УААН». – 2010. – № 3. – С. 18, 19.

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ
В УКРАЇНІ**

Монографія

За редакцією професорів
А. П. Гетьмана та М. В. Шульги

Харків
«Право»
2016

УДК 34
ББК 67.9(4УКР)307
П78

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 5 від 25 грудня 2015 р.)*

Автори:

*А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Корнієнко, І. М. Кульчій,
Т. В. Курман, Л. В. Лейба, О. С. Лисанець, Т. В. Лісова, О. М. Савельєва,
Д. В. Санніков, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич, Д. В. Федчишин,
С. В. Хомінець, С. В. Шарпова, М. В. Шульга*

Рецензенти:

*В. М. Єрмоленко – доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка
В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природоко-
ристування України;*

*І. І. Каракаш – кандидат юридичних наук, професор, завідувач
кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

П78 **Проблеми** правового забезпечення сталого розвитку сільських терито-
рій в Україні : монографія / А. П. Гетьман, І. В. Ігнатенко, В. М. Кор-
нієнко та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право,
2016. – 360 с.

ISBN 978-966-458-985-4

Монографію присвячено дослідженню актуальних проблем правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні. Висвітлюються правові засади сталого розвитку аграрного виробництва, організаційно-правові аспекти сталого соціального розвитку села. Розглядаються питання забезпечення раціонального та ефективного використання земель та інших природних ресурсів у межах сільських територій як передумова їх сталого розвитку. Унаслідок проведеного дослідження сформульовано низку пропозицій з удосконалення правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні.

Для науковців-правників, викладачів і студентів юридичних навчальних закладів, а також усіх, кого цікавлять теоретичні правові питання забезпечення сталого розвитку сільських територій.

УДК 34
ББК 67.9(4УКР)307

© Гетьман А. П., Ігнатенко І. В.,
Корнієнко В. М. та ін., 2016
© Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-458-985-4